

ЗАЩИТА НА БЕЖАНЦИТЕ В БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ НАЦИОНАЛНОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Веселина Н. Илиева

PROTECTION OF REFUGEES IN BULGARIA THROUGH THE NATIONAL LEGISLATION

Veselina N. Ilieva

ABSTRACT: The recognition of refugee status in the European Union becomes by the legal system of each country - member. In Bulgaria this happens under the Law on Asylum and Refugees, in coordination with a number of other national laws. In this context, the paper presents the basics of the legal framework for the acquisition of the status of "refugee" focusing on the care of children - refugees. In a huge refugee pressure on the country in 2014 this material has its importance.

KEY WORDS: refuge, refugee, refugee status, humanitarian status and temporary protection from persecution, legal protection.

Изследването е финансирано по проект № РД-08-86/03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Епископ Константин Преславски”.

Всяка държава има собствено законодателство за убежището, което определя законодателна рамка за закрилата на подалите молби за бежански статут и лицата с признат статут. Това законодателство трябва да отговаря на европейските и международните стандарти. Въпреки усилията за хармонизиране в рамките на целия Европейски съюз, между националните системи и законодателство за убежище продължават да съществуват значителни различия.

България е подписала международната Конвенция за статута на бежанците към ООН (Женевската конвенция), с която се задължава да приема на своя територия хора, които искат да кандидатстват за такъв статут.

Националното законодателство в България, отнасящо се до бежанците, се изразява основно в: Закон за убежището и бежанците, от който има препратки към: Закон за чужденците в Република България, Закон за българското гражданство, Закон за МВР, Закон за здравето, Закон за здравното осигуряване, Закон за народната просвета

Както вече бе посочено, централно място при закрилата на бежанците заема ЗАКОН ЗА УБЕЖИЩЕТО И БЕЖАНЦИТЕ [1], който е и предмет на настоящата статия. Този закон определя условията и реда за предоставяне на особена закрила на чужденци на територията на Република България, както и техните права и задължения. Особената закрила, която Република България предоставя на чужденци по този закон, включва убежище, **статут на бежанец**, хуманитарен статут и временна закрила [1], [3].

Всеки чужденец може да поиска предоставяне на закрила в Република България в съответствие с разпоредбите на този закон, като самото искане за предоставяне на закрила се осъществява лично и по собствена воля.

Чужденец, влязъл в Република България, за да поиска закрила, или който е получил закрила, не може да бъде връщан на територията на държава, в която са застрашени неговият живот или свобода по причина на раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политическо мнение и/или убеждение или той е изложен на опасност от изтезания или други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание [1, чл.4, т.3]. Но от тези права не може да се ползва чужденец, търсец или получил закрила, за когото има основания да се смята, че представлява опасност за националната сигурност или който, веднъж осъждан с влязла в сила присъда за тежко престъпление, представлява опасност за обществото [1, чл.4, т.5].

Чужденец, влязъл не по законоустановения ред в Република България, за да поиска закрила, пристигайки направо от територия, където са били застрашени животът и свободата му, е длъжен да се представи незабавно на компетентните органи и да посочи уважителни причини за незаконното си влизане или пребиваване на територията на страната.

Всички чужденци, търсещи или получили закрила в Република България, имат правата и задълженията по този закон и носят гражданска, административнонаказателна и наказателна отговорност при условията и по реда за българските граждани.

Статут на бежанец в Република България се предоставя на чужденец, който основателно се страхува от преследване поради своята раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или поради политическо мнение и/или убеждение, намира се извън държавата си по произход и поради тези причини не може или не желае да се ползва от закрилата на тази държава или да се завърне в нея [1, чл.8, т.1], [3]. По смисъла на този закон „преследване“ е нарушаване на основните права на човека или съвкупност от действия, които водят до нарушаване на основните права на човека, достатъчно тежки по своето естество или повторяемост [1, чл.8, т.4]. Действията на преследване могат да бъдат физическо или психическо насилие, закони, административни, полицейски или съдебни мерки, които са дискриминационни или се прилагат с цел дискриминация, включително наказания за отклонение от военна служба и др.

Статут на бежанец може да не се предостави, когато в една част на държавата по произход не съществува основание за страх от преследване спрямо чужденеца, при което той може безпрепятствено и трайно да се ползва от ефективна закрила там.

За бежанци се смятат съпругата на чужденец с предоставен статут на бежанец и техните малолетни и непълнолетни, невстъпили в брак, деца, доколкото това е съвместимо с личния им статус [1, чл.8, т.9]. или не са налице обстоятелства за отказ, по изброени причини в закона [1, чл.12, ал.1].

Причините, поради които статут на бежанец не се предоставя на чужденец са [1, чл.12, ал.1]: 1.за когото има сериозни основания да се предполага, че е извършил деяние, което съгласно българските закони и международните договори, по които Република България е страна, е определено като военно престъпление или като престъпление против мира и човечеството; 2.за когото има сериозни основания да се предполага, че е извършил тежко престъпление от неполитически характер извън територията на Република България; 3.за когото има сериозни основания да се предполага, че извършва или подстрекава към действия, противоречащи на целите и принципите на Организацията на обединените нации; 4.който се ползва от закрилата или помощта на органи или организации на Организацията на обединените нации, различни от Върховния комисар на Организацията на обединените нации за бежанците и тази закрила или помощ не е преустановена и положението му не е установено съгласно съответна резолюция на Организацията на обединените нации; 5. по отношение на когото компетентните органи в държавата по неговото постоянно местоживееене са признали правата и задълженията, произтичащи от гражданството на тази държава.

Молбата на чужденец за предоставяне статут на бежанец или хуманитарен статут се отхвърля като явно неоснователна, когато чужденецът [1, чл.13] се позовава на основания извън предмета на този закон, не посочва никакви причини за основателен страх от преследване и твърдените от него факти не съдържат подробно описание на обстоятелствата или лични подробности за изясняване на случая. Друга причина може да бъде молбата, явно неправдоподобна, тъй като твърдените от него факти са непоследователни, противоречиви или напълно невероятни, подал е последваща молба, в която не се позовава на никакви нови обстоятелства от съществено значение за личното му положение или относно държавата му по произход или се представя с фалшива самоличност или използва неистински, подправен документ или документ с невярно съдържание, за които по време на производството продължава да твърди, че са истински. Законът посочва и други причини, поради които молбата за предоставяне статут на бежанец следва да бъде отхвърлена, измежду които:

умишлено, в устна или писмена форма, дава невярна или укрива съществена информация относно своя случай; умишлено унищожи, повреди или се разпореди с паспорт, друг документ или билет, който има отношение към неговото твърдение, за да се представи под фалшива самоличност или да затрудни разглеждането на молбата; не е представил информация, която да позволи да се установи с достатъчна сигурност неговата самоличност или гражданство; отказва да изпълни задължението да даде пръстови отпечатащи; влязъл е в страната и пребивава по законоустановения ред и в разумен срок от влизането не заяви пред компетентен орган, че иска закрила, освен в случаите, когато закъснението е по независещи от него причини; влязъл е в страната не по законоустановения ред и не заяви незабавно пред компетентен орган желанието си да получи закрила, освен ако независещи от него причини са му попречили да направи това; идва от сигурна държава по произход или от трета сигурна държава, включена в минималния общ списък, приет от Съвета на Европейския съюз, или в националните списъци, приети от Министерския съвет; след като е разполагал с достатъчно време и възможности, подава молбата си, за да осуети изпълнението на наложената му принудителна административна мярка "отнемане на правото на пребиваване в Република България", "принудително отвеждане до границата на Република България" или "експулсиране".

Производството за предоставяне статут на бежанец или хуманитарен статут не се образува, а образуваното се прекратява, когато чужденецът има: 1. предоставен статут на бежанец в друга държава, членка на Европейския съюз; 2. предоставен статут на бежанец в трета сигурна държава, при условие че ще бъде приет в нея; 3. открито производство по молба за предоставяне на убежище или предоставено убежище в Република България.

Производството за предоставяне статут на бежанец или хуманитарен статут се спира, когато чужденецът без основателни причини [1, чл.13]: 1. след надлежно поканване не се яви на интервю в продължение на 10 работни дни; 2. промени адреса си, без да уведоми за това Държавната агенция за бежанците или съответния регистрационно-приемателен център; 3. отказва да съдейства на длъжностните лица от Държавната агенция за бежанците за изясняване на обстоятелствата, свързани с неговата молба.

Производството за предоставяне статут на бежанец или хуманитарен статут, се прекратява, когато чужденецът [1, чл.15]: не може повече да се отказва от ползването на закрилата на държавата му по произход, поради това че обстоятелствата, пораждащи страха от преследване, са отпаднали и промяната в тези обстоятелства е достатъчно значителна и не е от временен характер; доброволно се възползва от закрилата на държавата си по произход; след като веднъж е загубил своето гражданство, отново доброволно го е придобил или е получил ново гражданство в друга държава; придобие българско гражданство; доброволно се установи в държавата, в която е бил преследван; оттегли молбата си; представяне на доказателства, че е имал обективни причини за промяна на адреса или обективни пречки за невявяване или несъдействие на длъжностните лица; почине; получи убежище от президента.

Всичко посочено не се прилага, когато чужденецът посочи убедителни причини, произтичащи от предишно преследване, за своя отказ да се ползва от закрилата на държавата му по произход.

Не се допускат ограничения на правата или привилегии на чужденците, търсещи или получили закрила в Република България, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние [1, чл.20]. Държавата осигурява условия за получаване на **правна защита** на чужденците, търсещи закрила в Република България [1, чл.23, ал.2]. Всеки чужденец, търсещ или получил закрила, има право да изповядва вероизповедание в съответствие с Конституцията и законите [1, чл.24].

Централно място в закона заема **отношението на Република България към децата – бежанци**. То се изразява в следното:

- На непридружен малолетен или непълнолетен чужденец, търсец или получил закрила, който е на територията на Република България, се назначава настойник, съответно попечител, при условията и по реда на Семейния кодекс [1, чл.25, ал.1];
- Държавната агенция за бежанците осъществява контрол и взема мерки за предпазване на малолетните или непълнолетните чужденци, търсещи закрила, от физическо или психическо насилие, жестоко, нечовешко или унижително отнасяне [1, чл.25, ал.3];
- Непридружен малолетен или непълнолетен чужденец, търсец или получил закрила, ако няма назначен настойник, съответно попечител, се представлява в производството от органа според нормите на Закона за закрила на детето [1, чл.25, ал. 5].
- Малолетните и непълнолетните чужденци, търсещи закрила, имат право на образование и професионално обучение при условията и по реда за българските граждани [1, чл.26, ал.1];
- Чужденците, получили закрила, имат право на професионално обучение при условията и по реда за българските граждани [1, чл. 26, ал.2];
- Председателят на Държавната агенция за бежанците може да поиска от съда поставянето под запрещение на непълнолетен или пълнолетен чужденец, подал молба за статут, който поради слабоумие или душевна болест не може да се грижи за своите работи [1, чл.27].
- Непридружените малолетни или непълнолетни чужденци се настаняват до навършване на пълнолетие: 1.при роднини или близки; 2.в приемно семейство; 3.в специализирана институция; 4. в други места за настаняване със специални условия за малолетни и непълнолетни [1, чл. 29, ал.7].

По време на производството за типа закрила чужденецът има право: 1.да остане на територията на Република България; 2. на подслон и храна; 3.на социално подпомагане по реда и в размера, определени за българските граждани; 4.на здравно осигуряване, достъпна медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване при условията и по реда за българските граждани; 5.на психологическа помощ; 6. да получи регистрационна карта; 7. на преводач или тълковник [1, чл. 29, ал. 1], [3].

Чужденецът има право на **достъп до пазара на труда**, ако производството не приключи до една година от подаването на молбата му за статут поради независещи от него причини [1, чл. 29, ал. 3]. Той /ако е придружаван от семейството си, заедно с него/ **се настанява в транзитен, регистрационно-приемателен център или на друго място за подслон** от Държавната агенция за бежанците след преценка на здравословното състояние, семейното и материалното положение на чужденеца при условия и по ред, определени от председателя на Държавната агенция за бежанците. Чужденецът се подлага на медицински преглед и изследвания и остава под карантина, докато станат известни резултатите [1, чл. 29, ал.4].

По време на производството чужденецът е длъжен: да изпълнява разпорежданията и да не пречи на длъжностните лица при изпълнение на служебните им задължения; да предаде всички притежавани негови и на придружаващите го малолетни и непълнолетни деца документи, които могат да послужат за установяване на самоличността и гражданството им, както и начина на предвижването и влизането им в Република България; когато не притежава необходимите документи, да удостовери самоличността си, датата и мястото на раждане, семейното си положение, както и тези на придружаващите го малолетни и непълнолетни деца, чрез декларация пред длъжностно лице, за верността на която носи наказателна отговорност по Наказателния кодекс; да спазва правилника за вътрешния ред в транзитните, регистрационно-приемателните и интеграционните центрове, да участва в дейностите по поддръжката, хигиената и благоустройството им, както и да опазва предоставеното му за ползване имущество; да пребивава на адреси, разрешени му от Държавната агенция за бежанците; да не навлиза в граничната зона на Република България без надлежно разрешение; да не напуска територията на Република България без разрешението на Държавната агенция за бежанците; да съдейства за изясняване на неговия случай, като съобщава пълна и достоверна информация на съответните длъжностни лица; да даде пръстови отпечатаци [1, чл. 30].

Чужденец с предоставен статут на бежанец има правата и задълженията на български гражданин, с изключение на: правото да участва в избори за държавни и местни органи, в национални и местни референдуми, както и да участва в създаването и да членува в политически партии, да заема длъжности, за които със закон се изисква българско гражданство и да бъде военнослужещ [1, чл. 32, ал.1].

На чужденец с предоставен статут на бежанец или хуманитарен статут може да се окаже **финансова помощ** за настаняване в жилище за срок до 6 месеца от влизане в сила на решението за предоставяне на статут, при условия и по ред, определени от председателя на Държавната агенция за бежанците, съгласувано с министъра на финансите [1, чл. 32, ал.3].

В ЗАКОНА ЗА ЧУЖДЕНЦИТЕ [2] се обосновава правото на пребиваване в Република България при условията и по реда на Закона за убежището и бежанците, когато е: 1. предоставено убежище или статут на бежанец; 2. предоставен хуманитарен статут; 3. предоставена временна закрила [2, чл. 25б]. На членовете на семейството бежанци се издава разрешение за продължително пребиваване след разрешение за събиране на семейството, издадено при условията и по реда на Закона за убежището и бежанците. Разрешението за пребиваване е със срок една година с възможност за подновяване, без да се надвишава срокът на пребиваване на титуляря [2, чл. 25б, т.2].

На чужденец, ненавършил 18-годишна възраст, който е влязъл в страната на законно основание без придружител – родител или друго пълнолетно лице, което отговаря за него по силата на закон или обичай, или с придружител, но е бил изоставен от него и не е поискал закрила по Закона за убежището и бежанците, може да бъде разрешено продължаване на пребиваването на територията на Република България [2, чл. 28а]. Адържавната агенция за закрила на детето временно осигурява на чужденците необходимата материална подкрепа и грижи за задоволяване на основните им жизнени потребности, медицинска помощ и надлежно попечителство, включително юридическа помощ и представителство, както и достъп до безплатно образование в български държавни и общински училища до окончателното решаване на въпроса за пребиваването им в страната, но не и след навършването на 18-годишна възраст [2, чл. 28а, ал.2].

По **ЗАКОНА ЗА МВР** [3] Главна дирекция "Гранична полиция" (ГДГП) осъществява дейност в граничната зона, в зоните на граничните контролно-пропускателни пунктове, международните летища и пристанища, във вътрешните морски води, териториалното море, прилежащата зона, континенталния шелф, българската част на река Дунав и другите гранични реки и водоеми, при което има първи съприкосновения с мигрантите и бежанците [3, ал.3]. Това гарантира техните права и свободи на територията на страната и регламентирани действия, по отношения на тях в случай, че погават суверенитет на страната.

ЗАКОНЪТ ЗА БЪЛГАРСКОТО ГРАЖДАНСТВО [4] се урежда от Конституцията на Република България, от закона и от международните договори, които са в сила при настъпването на фактите или събитията, свързани с гражданството [4, ал.2]. Лице, получило статут на бежанец или убежище преди не по-малко от три години към датата на подаване на молбата за натурализация, може да придобие българско гражданство, ако отговаря на условията [4, чл. 13а., ал.1]. Лице, получило хуманитарен статут преди не по-малко от пет години към датата на подаване на молбата за натурализация, може да придобие българско гражданство, ако отговаря на условията [4, чл. 13а., ал.1].

ЗАКОНЪТ ЗА ЗДРАВЕТО [5] повелява, че в случай на кризисна ситуация, включително на масово навлизане на чужденци, търсещи закрила на територията на Република България, и при възникване на риск за общественото здраве, министърът на здравеопазването може да разпорежи допълнителни мерки и дейности за опазване на общественото здраве [4, чл. 63а] Те се координират на национално ниво от главния държавен здравен инспектор, извършват се от регионалните здравни инспекции, на чиято територия са разкрити местата за настаняване, и се финансират от държавния бюджет [4, чл. 63а, ал.2].

В ЗАКОНА ЗА ЗДРАВНОТО ОСИГУРЯВАНЕ [6] е разписано, че извън българите, задължително осигурени лица в Националната здравноосигурителна каса [6, чл.33] са осигурени и лицата с предоставен статут на бежанец, хуманитарен статут или с предоставено право на убежище [6, чл.33, т.4]. По-нататък са изредени и всичките им права, такива, каквито са за всички български осигурени граждани [63, чл.35].

Правата на децата бежанци са защитени и от ЗАКОНА ЗА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ [8]. На малолетните и непълнолетните чужденци, търсещи или получили международна закрила по реда на Закона за убежището и бежанците, се осигурява безплатно образование и обучение в държавните и в общинските детски градини и училища в Република България при условията и по реда за българските граждани [8, чл. 9, ал.3]. Но в същото време за настанените в образователни институции деца бежанци са валидни правила, каквито се отнасят и за всички български деца [8, чл.11, ал.1,2]: Предучилищното и училищното образование в страната ни е светско. В системата на предучилищното и училищното образование не се допуска налагането на идеологически и/или религиозни доктрини.

За децата и учениците, за които българският език не е майчин, се създават допълнителни условия за усвояването му с цел подпомагане на образователната интеграция при условия и по ред, определени в държавния образователен стандарт за усвояването на българския книжовен език [8, чл.16]. В детските градини и училищата, в които се обучават деца и ученици, търсещи или получили международна закрила в страната по реда на Закона за убежището и бежанците, се осигурява при необходимост допълнително обучение по български език при условия и по ред, определени в държавния образователен стандарт за усвояването на българския език [8, чл.16, ал.3].

Чужденецът с предоставен статут на бежанец има право да придобива **недвижими имоти** на територията на Република България при условията и по реда, предвидени за чужденци [1, чл. 32, ал.4].

В последната година, бежанската вълна от страните от Северна Африка и Близкия Изток изправи България пред проблем, за който тя не бе достатъчно подготвена. Рискът от институционална, социална и културна криза остава висок, а сериозността на потенциалните последици очертават справянето с това предизвикателство като приоритет без алтернатива пред България.

По данни на Държавната агенция за закрила на бежанците за м. януари - м. февруари 2017 г. общият брой потърсили закрила в България, е 806. От тях на 121 е предоставен статут на бежанец, а на 113 е предоставен хуманитарен статут [10].

Направеното изложение дава възможност да се направят следните

ИЗВОДИ:

1. В Република България са положени законови правила за утвърждаване на гражданските права и на основните права на търсещите убежище в страната.
2. Налице е нормативно установено предлагане на търсещите закрила, достъпно и справедливо производство по предоставянето на статут.
3. В нормативната уредба, търсещи закрила в страната, е обърнато специално внимание към нуждите на уязвимите лица – непридружени малолетни и непълнолетни, хронично болни, семейства с деца.
4. Необходимо е да се конкретизират повече социални мерки и услуги конкретно за децата бежанци, особено когато те са непридружени от родителите си.
5. Република България е насочила своите усилия към разработването на всеобхватна и ориентирана към бъдещето миграционна политика, основана на солидарността и отговорността, които са политическата цел на Европейския съюз.

References:

1. Law on Asylum and Refugees, in power from State Gazette number 54 from 31.05.2002, repeatedly changed and amended, last amended in State Gazette number 103 from 27.12.2016
2. Law on Foreigners in Bulgaria, in power from State Gazette number 153 from 23.12.1998, Law on Foreigners in Bulgaria 103 from 27.12.2016
3. Law on Ministry of Internal Affairs, in power from State Gazette number 53 from 27.06.2014, repeatedly changed and amended, last amended in State Gazette number 26 from 28.03.2017
4. Law on Bulgarian Citizenship, in power from State Gazette number 136 from 18.11.1998, Law on Bulgarian Citizenship 103 from 27.12.2016
5. Law on Health, in power from State Gazette number 70 from 10.08.2004, Law on Health 103 from 27.12.2016
6. Health Insurance Act, in power from State Gazette number 70 from 19.06.1998, repeatedly changed and amended, last amended in State Gazette number 98 from 9.12.2016
7. Law on pre-school and school education, in power from State Gazette number 79 from 13.10.2015
8. Law on Asylum and Refugees, in power from 01.12.2002, repeatedly changed and amended, last amended in State Gazette number 109 of 2007
9. Guide for work of the state administration employees, local government and NGOs for refugees with special needs, podkreipata issued by the European Refugee Fund, 2011
10. <http://www.aref.government.bg/> - actual data for the refugees in Bulgaria

Veselina Ilieva
Lecturer at Department of Social Pedagogy
At Konstantin Preslavsky – University of Shumen
v.ilieva@shu.bg